

Концепція Болонської декларації та її реалізація

П. Т. Гусєва

Вже декілька років українське освітнє співтовариство живе під знаком Болонського процесу. ХНУ імені В.Н. Каразіна, приєднавшись до нього, визнав, таким чином, за необхідне сформувати на перспективу завдання, які відповідають входженню до Європейського простору вищої освіти, що ґрунтується на єдиних в цілому фундаментальних принципах функціонування [4]. Реалізація цих завдань вимагає застосування як традиційних методів навчання, так і того, що привнесли в освітянський процес положення Болонської декларації. Оскільки викладачам необхідно ознайомитися з ними, то актуальність даної статті ми вбачаємо у систематизації вже наявних і нових рішень, які поступово виникають і знаходять своє місце у процесі навчання.

Головними пропозиціями, які було заплановано як завдання Болонського і процесу, є:

1. *Введення двоступеневого процесу навчання*
2. *Запровадження кредитно-модульної системи освіти*
3. *Контроль якості навчання*
4. *Розширення мобільності персоналу і студентів*
5. *Забезпечення працевлаштування випускників*
6. *Забезпечення привабливості європейської системи освіти*

Стан і деякі шляхи вирішення цих завдань ми розглядаємо на матеріалі реального втілення принципів Болонської декларації у процес навчання на факультеті іноземних мов ХНУ імені В. Н. Каразіна.

1. *Введення двоступеневого процесу навчання*

З 2009 пропонується зарахування до бакалаврату за результатами незалежного тестування. Навчання протягом 4-ох років приводить їх до диплому бакалавра, тобто рівня вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула за ці роки "базову вищу освіту, фундаментальні та спеціальні уміння і знання щодо узагальненого об'єкту діяльності, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для певних посад у певному виді економічної діяльності" [1:253]. Отримавши диплом бакалавра, наші випускники продовжують навчання з метою отримати диплом спеціаліста або магістра на факультеті іноземних мов або за кордоном.

"Спеціаліст — особа освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти, яка здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності [11:254] протягом 1 року навчання на факультеті іноземних мов. і дипломом спеціаліста наші випускники знаходять своє місце на ринку праці, але (за бажанням) можуть продовжувати навчання і отримати диплом магістра.

"Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень освіти, що передбачає здобуття особою повної вищої освіти з відповідної спеціальності на базі

освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" або освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст", а також вищої освіти, здобутої до запровадження в Україні ступеневої вищої освіти" [1:255]. Підготовка магістра на факультеті іноземних мов спрямована на створення умов для творчого розвитку обдарованої особистості і проводиться протягом 1 року навчання.

Магістерська робота, яка проводиться на завершальному етапі навчання згідно вимог, розроблених на факультеті іноземних мов, є самостійним дослідженням певної наукової проблеми в галузі іноземної філології, методики викладання іноземних мов або зарубіжної літератури. Від виконавця вимагається дотримання усіх вимог, що висувуються до рукописів наукових праць. Дипломна робота магістра – це найвища форма прояву академічної активності, найважливіший показник його професійної зрілості. Вона передбачає постановку проблеми та її самостійне вирішення і повинна розкривати систематизацію, закріплення та розширення теоретичних та практичних знань зі спеціальності, розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою дослідження при вирішенні наукових проблем та питань.

2. Запровадження кредитно-модульної системи освіти

Питання пошуку максимально ефективних шляхів вирішення проблеми об'єктивної оцінки знань студентів було актуальним завжди. Оцінка знань – це складний процес, в результаті якого викладач як виконує важливі освітні цілі, так і впливає на мотивацію і наслідки навчання у ході багатокомпонентного процесу обробки точної і об'єктивної інформації.

Введення кредитно-модульної системи навчання дозволяє, з одного боку, розділити навчальний матеріал на декілька логічних складових (модулів), засвоєння яких легко підлягає контролю і фіксує у доведений до студента спосіб його оцінку за даний період навчання. Це дає змогу, за необхідності, не виносити даний матеріал на сесію або навіть відмовитись від складання сесії у традиційному її вигляді. Тобто це допомагає викладачеві організувати навчальний матеріал у такий спосіб, який є зручним для викладача і зрозумілим для студента, бо він тепер може сам контролювати свій особистий хід навчання (а/). З іншого боку, це допомагає студентові організувати своє навчання для отримання 60 кредитів за 1 рік навчання (б/). Зрештою, введення кредитно-модульної системи навчання дозволяє студенту при нагоді продовжити навчання в іншому ВНЗ, де зафіксований у кредитах результат засвоєння модулів визнається і стає основою для продовження освіти.

а/ Введення кредитно-модульної системи навчання ставить питання розподілу навчального матеріалу на окремі модулі, де за основу беруться години на вивчення матеріалу (до 54 годин – 1 модуль); розробки адекватної системи модульних оцінок; чіткої орієнтації студентів на особливості модульно-рейтингової системи оцінки знань, де модуль є як замкнутою одиницею навчального процесу, так і відкритою структурною системою.

Основні принципи навчання за кредитно-модульною системою можна вбачати у регулярності та інтенсивності засвоєння матеріалу. Важливим

критерієм побудови модуля є структурування діяльності студента відповідно до логіки етапів засвоєння матеріалу з чітким контролем та оцінюванням кожного такого структурного елементу. Наявність оцінок як складових кожного етапу дозволяє проводити протягом семестру рейтинговий аналіз засвоєння студентом матеріалу, що створює позитивну мотивацію для студента і можливість коригування того чи іншого аспекту з боку викладача. Таким чином, можна сказати, що модуль — це одиниця, орієнтована як на викладача, так і на студента.

б/ Кредит — це одиниця, орієнтована на студента. Перед ним стоїть завдання, набрати 60 кредитів за один навчальний рік, тобто бакалавр має отримати 240 кредитів. Заліковий кредит — це одиниця виміру повного навчального навантаження студента, необхідного для засвоєння змістових модулів. Таким чином, це навантаження включає всі години, які призначені для засвоєння студентом кожної дисципліни: аудиторні години — лекції, практичні заняття, семінари; години самостійної роботи; години, які відводяться на модульний контроль, заліки, экзамени; години практики; години, що призначені на виконання курсових, дипломних робіт, консультації і т.д. Кредити дають змогу кількісно охарактеризувати кожен дисципліну навчального плану, а навчальний рік завершити сумою визначеною їх за академічний курс. Незадовільна оцінка за одну дисципліну не дасть студенту змогу отримати необхідні 60 кредитів і, навпаки, недостатня кількість кредитів свідчить про те, що якась дисципліна студентом не засвоєна і потрібна додаткова робота чи повторний курс навчання.

3. Контроль якості навчання

Із зазначеного вище впливає і контроль якості навчання. Ми підкреслили важливість цього аспекту навчання, а введення кредитно-модульної системи навчання накладає деякі рамки, у яких мають бути логічними і адекватними способи контролю якості знань студентів.

Якість освіти взагалі є ключовим елементом в освітній сфері. Якщо результат продуктивної компетентності випускників зростатиме, то зміни виправдають себе, бо фахівці будуть виходити на ринок праці з набутими вміннями навчатися і саморозвиватися безперервно (впродовж життя). Цей чинник набуває особливого значення, якщо мова йде про мету охопити вищою освітою якомога більшу частину молоді, оскільки треба поєднати нашу традиційно високу якість освіти з її доступністю.

Сам термін "якість навчання" вимагає пояснення і уточнення, бо кожен має своє визначення для нього. "Это объясняется, во-первых, неоднозначностью самого понятия качества, разные аспекты которого и их взаимозависимости, как правило, не поддаются адекватному формализованому определению. Во-вторых, тем, что основные общественные группы, которые непосредственно принимают участие в образовательном процессе или оценивают и используют его результаты (студенты, преподаватели, руководители образования, работодатели),

имеют разные представления о качестве образования и поэтому предъявляют к нему разные требования" [3:8].

Але які б визначення якості освіти не було надано, головним критерієм є затребуваність і працездатність фахівця на конкретному місці його роботи, і не можна розраховувати на раз і назавжди і (становлений стандарт і застосування або гранично спрощених гранично високих підходів до вищої освіти з наміром підвищити її якість.

Організація системи моніторингу якості навчально-виховного процесу має спиратися на існування у кожному навчальному закладі власної системи самооцінювання і порівняння її з аналогічними системами в інших установах освіти (на інших факультетах університету, в інших ВНЗ і т.д.). На факультеті іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна, як і на інших факультетах університету, за елементарну одиницю прийнята оцінка модуля.

За кожним елементом модуля передбачається певна форма поточного контролю. Такими формами контролю є: письмова (модульна) контрольна робота, тестування знань студентів з певного розділу (теми) або поєднання їх, якщо це є раціональним в умовах проведення модульної роботи для перевірки цілком конкретного матеріалу.

Прийняте у ХНУ рішення, яке витікає з документів Болонського процесу, щодо проведення всіх контрольних (модульних і т.д.) робіт лише у письмовій формі дало поштовх розробці саме таких контрольних та тестових завдань. Але оскільки є спеціальності, для засвоєння яких усна робота та її контроль є конче потрібне, а саме такою є вивчення іноземної мови, де спілкування іноземними мовами на практичних заняттях і обов'язковим і невід'ємним від вивчення іноземної мови видом роботи саме тому і відвідування занять на факультеті іноземних мов є обов'язковим), то усна форма контролю застосовується на факультеті іноземних мов як допуск студента до написання підсумкової письмової роботи. Модульна оцінка згідно рішення вченої ради факультету іноземних мов включає 3 аспекти: відвідування занять, поточну роботу в аудиторії, власне модульну роботу з таким розподілом балів:

1.Відвідування занять становить:	від 0 до 5 балів	Це
2.Поточна успішність до 40 балів	від 0 до 15 балів	від 0
3.Модульна контрольна робота один модуль	від 0 до 20 балів	за

Таким чином, всі види роботи (читання, письмо, говоріння, аудіювання) отримують свої форми контролю. Для кожного модуля встановлюються максимальна і мінімальна кількість балів, яку можуть отримати студенти незалежно від рівня їхніх знань. Ці бали створюють протягом навчання рейтингову оцінку студента, яка впливає і на поточну

успішність, і на (у теперішніх умовах) подальше навчання у магістратурі чи на освітньо-кваліфікаційний рівень "спеціаліст".

Навчальний матеріал об'єднано в 1 модуль

Бали I модуль	Бали підсумкова	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	73-80	«5» – А
33-36	33-36	65-72	«4» – В
29-32	29-32	57-64	«4» – С
25-28	25-28	49-56	«3» – D
21-24	21-24	41-48	«3» – E
20	20	39-40	«2» – FX
19 і нижче	19 і нижче	38 і нижче	«2» – F

Навчальний матеріал об'єднано в 2 модулі

Бали I модуль	Бали II модуль	Бали підсумкова робота	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	37-40	109-120	«5» – А
33-36	33-36	33-36	97-108	«4» – В
29-32	29-32	29-32	85-96	«4» – С
25-28	25-28	25-28	73-84	«3» – D
21-24	21-24	21-24	61-72	«3» – E
20	20	20	58-60	«2» – FX
19 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	57 і нижче	«2» – F

Навчальний план об'єднано в 3 модулі

Бали I модуль	Бали II модуль	Бали III модуль	Бали підсумкова	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	37-40	37-40	145-160	«5» – А
33-36	33-36	33-36	33-36	129-144	«4» – В
29-32	29-32	29-32	29-32	113-128	«4» – С
25-28	25-28	25-28	25-28	97-112	«3» – D
21-24	21-24	21-24	21-24	81-96	«3» – E
20	20	20	20	77-80	«2» – FX

9 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	76 і нижче	«2» – F
-----------	------------	------------	------------	------------	---------

Студенти, що мають з дисципліни напередодні сесії оцінку "5" - А, звільняються від семестрового контролю, отримують у графі "підсумкова робота" 40 рейтингових балів і автоматично отримують оцінку "5" - А.

Не можна не зазначити, що виставлення оцінок у двох системах (ECTS і національній), створює певні складнощі для викладача. Але, оскільки рішення про входження до Болонського процесу є безповоротним, треба сказати, що все нове видається складним, практика ж усе розставляє на свої місця.

4. Розширення мобільності персоналу і студентів

Зміни у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціокультурної сфери, інформатизація, більша динамічність суспільства змінили вимоги до освіти, створили необхідність збільшення вкладу освіти у модернізацію суспільства. Вони змінили освіту етапів навчання (середня освіта, неповна вища освіта, повна вища освіта) на освіту впродовж життя, що вимагає інноваційного мислення. Рисом його є розуміння необхідності створення єдиного освітянського простору і співпраці у розвитку науки, яка стає все більш наднаціональною.

Ознакою часу є те, що різні національні культури стають все ближчими одна до одної. Взаємозв'язок і взаємопроникнення національних культур сприяє моральному прогресу людства у масштабі всієї Європи і навіть планети. Створення Європейського простору вищої освіти вимагає наявності дидактичних концепцій її побудови, визнання загальних універсальних цінностей.

Сьогодні ми можемо виходити з того, що ми маємо підготувати наших випускників до роботи у будь-якій країні. Але так може бути тільки теоретично. Молодь кожної країни має бути налаштована на сумлінну працю на користь своїй країні як частки європейського цілого. Ми ж мусимо констатувати, що "нова система цінностей та ідеалів в українському суспільстві ще не сформована. Таким чином, самостійний вибір власної системи цінностей, яка має у своїй основі моральні і духовні цінності, значно ускладнений у той час, як саме цінності і ціннісні орієнтації виступають найважливішими утвореннями у структурі особистості, визначаючи її спрямованість, регуляцію поведінки" [5:140]. При цьому кожна країна, її національний характер, ментальність і т.д., які склалися протягом дуже довгого часу, мають залишатися, хоч, можливо, у модифікованому вигляді, бо особливо у теперішній час вони зазнали максимального впливу інших культур і певних соціальних змін, але все ж продовжують посідати відповідне місце у культурі, освіті і т.п. Так, наприклад, якщо у ряді країн Європи випускники з дипломом "бакалавра" знаходять місце працевлаштування і лише за власним бажанням можуть продовжувати навчання, то випускники цього рівня в Україні не є

затребуваними на ринку праці і мають отримати диплом спеціаліста чи магістра.

5. Забезпечення працевлаштування випускників

Одним із чинників Болонського процесу як інтеграції освіти є взаємовизнання дипломів (освіти), тобто формальне підтвердження іноземної освітньої кваліфікації. На стадії продовження навчання воно дозволяє бакалавру продовжити навчання на більш високий рівень у закордонному навчальному закладі. Для того ж, хто має завершену повну вищу освіту, таке визнання дозволяє здійснити свої професійні цілі і працювати за фахом на території іншої країни, що регулюється законом (для чого спочатку, при необхідності, має бути змінено законодавство у сфері працевлаштування іноземців). Для спрощення процедури визнання освітніх кваліфікацій було розроблено уніфікований Додаток до Диплома про освіту, у якому подається вичерпна інформація про кваліфікацію випускника, ВНЗ та його статус, класифікація отриманого звання за освітньо-кваліфікаційним рівнем. Інформація має бути достатньою, щоб можливий працедавець міг оцінити дану кваліфікацію і визначити, чи відповідає вона меті, для якої її хочуть використовувати.

Система освіти взагалі є одним із найважливіших соціальних інститутів у будь-якому суспільстві. Система освіти України, яка складалася у СРСР, при всіх її недоліках, залишалася конкурентоспроможною, бо вона отримувала пріоритетне фінансування і визнавалася сферою національних інтересів. Професійність освіти, яку отримують наші випускники, надає їм можливість займатися професійною діяльністю вже після закінчення ВНЗ. Наш досвід засвідчує, що при всій необхідності трансформації існуючої в Україні системи вищої освіти до європейських вимог, у запровадженні нових підходів та технологій навчально-виховного процесу, професійність вищої освіти варто зберегти. Не можна забувати, що Україна теж є європейською державою, яка може додати до загальноєвропейської освіти ті її привабливі риси, що зроблять свій внесок у підготовку висококваліфікованих фахівців на спільному освітньому просторі.

Що ж стосується працевлаштування наших випускників, то вони довели і продовжують доводити свою працеспроможність, бо їхня підготовка відповідає характеристиці випускника інформаційного суспільства, у якому ми живемо зараз. Рисами цієї характеристики є:

- професійна підготовка;
- наявність новітніх знань про інформаційні і комунікаційні технології, вміння використовувати їх;
- володіння методами пошуку, накопичення і аналізу інформації;
- уміння стежити за новими технологіями і застосовувати їх у своїй практиці;
- потяг до креативного розвитку, до інновацій у своїй професійній діяльності та ефективного поєднання теорії з практикою;

- поєднання добре засвоєних базових знань із "спрямованістю на реалізацію "САМО-" – самоосвіти, самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самовизначення, самодетермінації тощо" [1:170].

7. Забезпечення привабливості європейської системи освіти

Входження України у Європейський простір вищої освіти відкриває перед її суспільством нові горизонти і ставить водночас нові завдання. Стратегія співпраці має сприяти розвитку взаємодії і в освіті, але на часі в Україні лише частково можуть матеріально забезпечені і отримати фінансування фундаментальні наукові дослідження. Тому Болонський процес саме дає сподівання на те, що розвиток співпраці дасть змогу поєднати інтелектуальні можливості наших студентів і молодих науковців з можливостями, які є наявними у розвинутих країнах Європи. Іншою стороною таких можливостей є необхідність підготувати молодь до сприйняття їх для набуття потенціалу для розвитку України.

Саме перед філологами – викладачами іноземних мов і перекладачами стоїть завдання ознайомити студентів та фахівців для їх підготовки до навчання у ВНЗ за кордоном, виконання спільних проектів і т. ін. через зіставлення з українською іншою культурою та цілих масивів знань для створення можливості безболісного існування в іншомовному співтоваристві. Ініціатори Болонського процесу, створюючи Європейський простір вищої освіти, передбачали запозичення всіма учасниками того важливого і ефективного, що було надбано кожним за весь попередній час існування. Наше завдання – додати те цінне, що було здобуто нами. Звісно, те, що не виправдало себе, не знайшло і не могло знайти місця у нашій роботі, як і у Рекомендаціях з мовної освіти, якими ми керуємося [2], бо підґрунтям входження до Болонського процесу є запровадження міжнародних стандартів освіти.

Таким чином, констатуючи здобутки української освіти в цілому та ті, які позначаються на навчанні студентів факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна, слід підкреслити, що участь українських ВНЗ у запропонованих перетвореннях має бути спрямована на її розвиток, набуття позитивних якісних ознак, а не на відмову від кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Необхідне глибоке соціальне осмислення перебудови освітнього простору України її науковцями і керівниками освіти, включаючи реалізацію основних положень Болонської декларації, що вже затвердили себе, у порівнянні з європейськими критеріями і стандартами, які визначатимуть її вдосконалення на подальшому етапі. Систематизуючи інформацію за зазначеними основними положеннями, ми вбачаємо перспективу в орієнтації на осмислення перетворень, що відбулися чи відбуваються, і своєчасній підготовці викладачів до наступних змін у навчальному процесі.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник // За ред. В.Г. Кременя, авт. колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш та ін. - К.: МОН, 2004. – 288 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/Наук, ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с
3. Сташенко В., Ткач Г. Болонский процесс и качество образования // Вестник высшей школы (Alma mater). – 2003. – №8. – С. 8-14.
4. Шамова І. Орієнтир і Болонська декларація // Синергія. – 2003. – №1 (5). – С. 12-13.
5. Черних В. П., Кайдалова Л. Г., Шевченко Н. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді в умовах переходу до ринкової економіки // Проблеми освіти: Наук.-метод.зб./ НМЦ ВО МОН Ураїни. – К., – 2005 . – Вип . 45: Болонський процес в Україні. – Ч.1. –С. 139-143.